

Poziom życia w powiatach województwa lubuskiego

Dorota Szaban^a

Streszczenie. Celem artykułu jest dokonanie pomiaru poziomu życia w powiatach województwa lubuskiego i pogrupowanie powiatów ze względu na to kryterium. Analizy przeprowadzono dla danych z 2017 r. pozyskanych z Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze oraz Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. W badaniu wykorzystano wybrane wskaźniki charakteryzujące poziom życia w 10 obszarach, które dotyczą warunków funkcjonowania społeczności lubuskich powiatów. Poziom życia zmierzono z wykorzystaniem syntetycznej miary taksonomicznej zaproponowanej przez Hellwiga. Wskazano, że główne czynniki cechujące grupy powiatów wyróżnione na podstawie zastosowanej miary mają charakter ekonomiczny. Wyjątek stanowią miasta na prawach powiatu, w przypadku których większe jest znaczenie czynników infrastrukturalnych, środowiskowych i społecznych.

Słowa kluczowe: jakość życia, poziom życia, powiaty, województwo lubuskie, metoda Hellwiga

The standard of living in the powiats of Lubuskie voivodship

Abstract. The aim of the paper is to measure the standard of living in the powiats of Lubuskie voivodship and to group them according to this criterion. The analyses were carried out for the data from 2017 obtained from the Statistical Office in Zielona Góra and the Local Data Bank of Statistics Poland. The author used selected indicators describing the standard of living in 10 areas that determine the living conditions of communities in the Lubuskie powiats. The standard of living was measured using Hellwig's synthetic taxonomic measure. The study demonstrated that what distinguished the groups of powiats (extracted by the measure) to the largest extent, were economic factors. However, cities with powiat status, where infrastructural, environmental and social factors were more important, proved an exception to this rule.

Keywords: quality of life, living standards, powiats, Lubuskie voivodship, Hellwig's method

JEL: O30, I31

^a Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Pedagogiki, Psychologii i Socjologii.

Interdyscyplinarny charakter badań jakości życia sprawia, że w literaturze przedmiotu można spotkać wiele sposobów rozumienia tego terminu, w zależności od kontekstu przyjętego w danej dyscyplinie lub przez danego badacza. Zdaniem Ostasiewicza „jakość życia jest to jakość wszystkiego co określa ludzkie życie, jak też ilość wszystkiego co jest potrzebne do życia” (Ostasiewicz, 2002, s. 12). W praktyce badawczej zakres znaczeniowy pojęcia *jakość życia* jest bardzo szeroki i obejmuje elementy kształtujące dobrostan psychiczny jednostki, dostępność i możliwość wykorzystania dóbr materialnych definiujących dobrobyt, stany osobistego zadowolenia, a nawet satysfakcję płynącą z zaspokajania potrzeb, konsumpcji, korzystania ze środowiska naturalnego oraz pozycji społecznej (Trzebiatowski, 2011; Wnuk i Marcinkowski, 2012). W rezultacie wielości perspektyw teoretycznych i możliwości zastosowania rozwiązań empirycznych, w poszczególnych opisach i ocenach jakości życia dominują wątki charakterystyczne dla danej dyscypliny i jej paradygmatów (podkreślanie czynników: gospodarczych w naukach ekonomicznych, związanych z uzyskiwaniem satysfakcji z realizowanych zadań w psychologii, związanych z zabezpieczeniem społecznym w naukach o rodzinie, związanych ze skutkami decyzji politycznych w naukach politycznych, wynikających z relacji społecznych i efektów zmian społecznych w socjologii itp.).

Celem artykułu jest dokonanie pomiaru poziomu życia w powiatach województwa lubuskiego i pogrupowanie ich według tego kryterium. Poziom życia, powiązany ściśle z pojęciem jakości życia, jest niezmiernie istotnym czynnikiem ważącym na ocenie danego regionu i możliwości realizowania potrzeb społecznych na jego obszarze.

POZIOM ŻYCIA W KONCEPCJACH TEORETYCZNYCH

Od początku XX w. w naukach społecznych do oceny sytuacji danego społeczeństwa wykorzystywano podejście ekonomiczne. Wydarzenia takie jak wielki kryzys gospodarczy, dwie wojny światowe, a później odbudowa mechanizmów społeczno-gospodarczych i tworzenie nowego ładu światowego, którego jednym z kluczowych wyznaczników był poziom rozwoju gospodarczego, przyczyniły się do postrzegania dobrobytu w kategoriach stricte ekonomicznych. W czasie tych przemian skonstruowany został wskaźnik PKB, do dziś wykorzystywany przez wiele międzynarodowych agencji jako najistotniejsza miara charakteryzująca poziom życia i stanowiąca podstawę oceny rozwoju społeczeństw (Stiglitz, Sen i Fitoussi, 2009).

Cechy, na które zwracano uwagę w badaniach dobrobytu w celu określenia jakości życia społeczeństw, traktowane były jako wskaźniki decydujące o klimacie gospodarczym, a w szczególności klimacie inwestycyjnym. Tymczasem przyrost produktu krajowego brutto wprawdzie stanowi potencjalny warunek

możliwości poprawy jakości życia, ale może również prowadzić do obniżania jakości życia ludności poprzez degradację środowiska naturalnego oraz przekraczanie ilościowych granic konsumpcji, czego skutkami mogą być m.in. pogorszenie stanu zdrowia, nieracjonalne gospodarowanie czasem i pojawienie się patologii czy dysfunkcji relacji międzyludzkich. Dostrzeżenie tego problemu zapoczątkowało przesuwanie ciężaru definicji jakości życia w stronę subiektywnych odczuć przypisywanych przez jednostki swoim działaniom na rzecz zaspokajania różnorodnych potrzeb (Ostasiewicz, 2004; Rapley, 2003; Rokicka i Woźniak, 2016).

Badania jakości życia, uwzględniające zarówno elementy związane z zaspokajaniem potrzeb materialnych, jak i wymagań wyższego rzędu, zostały zapoczątkowane przez Allardta (1992) i Campbella (1981). Od tamtego czasu przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych podejmują wysiłki analizowania zagadnienia jakości życia w złożonych kontekstach obiektywnych, subiektywnych i łączących obydwu podejścia.

Poziom i jakość życia

Jak już wspomniano, skutkiem dużej liczby koncepcji teoretycznych i metod badawczych jest chaos znaczeniowy panujący wokół terminów poziomu i jakości życia (Borys, 2002, 2015; Rokicka i Woźniak, 2016).

Wskazanie trzech płaszczyzn odniesienia w rozważaniach dotyczących jakości życia (*having* w zestawieniu z *loving* i *being*) zaproponowane przez Allarda (1992) stanowi podstawę rozróżnienia dwóch (traktowanych jako komplementarne) podejść do jakości życia. Podejście obiektywne opiera się na założeniu, że jakość życia (a w zasadzie poziom życia czy dobrobyt) to obiektywne warunki życia ludzi, mierzone za pomocą obiektywnych zmiennych. Natomiast podejście subiektywne utożsamia jakość życia z zadowoleniem i satysfakcją, jakie ludzie czerpią z różnych sfer swojego życia (jakość życia), mierzonych według subiektywnych opinii czy ocen wyrażanych w badaniach ankietowych. Obydwa podejścia mogą odnosić się jednak do tych samych obszarów analiz. W pracach Luszniwicza i Słaby, uznawanych za jedne z najważniejszych polskich pozycji w badaniach jakości życia, poziom i jakość życia stanowią dwa wyraźnie wyodrębnione obszary dociekań. Luszniwicz definiuje poziom życia jako „stopień zaspokojenia materialnych i kulturalnych potrzeb gospodarstw domowych realizowany (w sensie jego zabezpieczenia) przez strumienie towarów i usług odpłatnych oraz przez fundusze konsumpcji zbiorowej” (Luszniwicz, 1982, s. 11). Zdaniem Słaby natomiast „poziom życia to stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i kulturalnych przy istniejącej infrastrukturze umożliwiającej to zaspokojenie”, a „jakość życia zawiera te wszystkie elementy, które związane są z faktem istnienia człowieka, bycia kimś, posiadania rodziny, kolegów, przy-

jaciół” (Słaby, 1990, s. 25). Podobne rozróżnienie stosowane jest w badaniach poziomu i jakości życia prowadzonych przez Radę Monitoringu Społecznego (Czapiński i Panek, 2009).

Przyjęte na potrzeby niniejszego opracowania ramy koncepcyjne definiują poziom życia poprzez odwołanie się do obiektywnych mierników pozwalających opisać rozwiązania, które umożliwiają członkom społeczności powiatów woj. lubuskiego zaspokajanie potrzeb, oraz zidentyfikować dostępność tych rozwiązań. Mierniki te wywiedzione zostały z ogólnodostępnej informacji zawartej m.in. w zasobach statystyki publicznej; można je zobiektywizować zarówno za pomocą wskaźników materialnych, jak i niematerialnych. Ocena poziomu życia jest tym samym traktowana jako punkt wyjścia do dalszych, pełniejszych analiz jakości życia, uwzględniających subiektywne oceny obszarów wyróżnionych w badaniu.

Poziom życia na szczeblu lokalnym

Zaspokajanie potrzeb społeczeństwa i zapewnianie dobrobytu są uznawane za nadrzędny cel rozwoju społecznego na szczeblach lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym. W tym kontekście tworzenie i wykorzystanie narzędzi umożliwiających pomiar poziomu życia stanowi ważne zadanie statystyki publicznej. Na szczególną uwagę w tym zakresie zasługują badania spójności społecznej oraz badania dochodów i warunków życia ludności realizowane cyklicznie przez GUS (EU-SILC od 2003 r., aktualny pomiar – 2019). W związku z tym zasoby statystyki publicznej są istotnym źródłem wskaźników. Poza zasobami statystyki publicznej nie ma kompleksowych baz danych łatwo dostępnych, aktualnych i porównywalnych w przekroju terytorialnym, które umożliwiają wielowymiarowe analizy poziomu (czy też jakości) życia.

W niniejszym opracowaniu poziom życia został poddany analizie w odniesieniu do wielowymiarowych uwarunkowań, w jakich funkcjonuje społeczność lokalna powiatów woj. lubuskiego. Wielowymiarowość tę można diagnozować w obszarach, które są kluczowe dla sprawnego i efektywnego funkcjonowania społeczności oraz zapewniania dostępności rozwiązań o charakterze infrastrukturalnym, warunkujących dobrobyt tych społeczności. Wiąże się to głównie z kondycją materialną, zabezpieczeniem egzystencjalnym, aktywnością zawodową, posiadanymi kompetencjami, zapewnieniem poczucia bezpieczeństwa czy opieki zdrowotnej oraz zabezpieczeniem naturalnego środowiska życia jednostek (Czapiński i Panek, 2009; Panek, 2014, 2016). Zestaw wskaźników opisujących poziom życia bywa dobierany tak, aby uwzględnić najważniejsze i możliwe do uchwycenia w skali porównawczej aspekty. Badanie poziomu życia na podstawie kryteriów obiektywnych ma istotne znaczenie w kontekście projek-

towania polityki regionalnej i podejmowania działań na rzecz wyrównywania warunków i podnoszenia jakości życia w ujęciu lokalnym.

W niniejszym opracowaniu poziom życia rozpatrywany jest na poziomie lokalnym – powiatowym. Każda jednostka terytorialna oferuje swoim mieszkańcom określone korzyści, wynikające m.in. z infrastruktury funkcjonalnej danego obszaru, układu przestrzennego, stanu środowiska naturalnego czy funkcjonowania lokalnego rynku pracy. Te aspekty przekładają się na poziom życia mieszkańców powiatu (Panek, 2014). Jednocześnie w myśl zapisów ustawy o samorządzie gminnym nadrzędnym zadaniem władz samorządowych jest zaspokajanie potrzeb mieszkańców poprzez kreowanie określonych warunków jakości życia¹. Analizy różnych aspektów jakości życia w układach lokalnych stanowią źródło informacji dla władz samorządowych, pozwalające identyfikować deficyty w możliwościach zaspokajania potrzeb mieszkańców, co z kolei może być uwzględniane w polityce rozwoju określonej jednostki terytorialnej – najlepiej w zestawieniu z informacjami na temat subiektywnych ocen dotyczących jakości życia. Tego typu analizy pozwalają dobrze zrozumieć potrzeby mieszkańców, a także stanowią jeden z mierników skuteczności zarządzania w ujęciu lokalnym (Kusterka-Jefmańska, 2013). W woj. lubuskim obecnie nie prowadzi się cyklicznych badań dotyczących jakości życia na próbach umożliwiających analizy w przekroju powiatowym. Wcześniej takie możliwości stwarzały Lubuski Sondaż Społeczny (realizowany po raz ostatni w 2014 r.) czy Diagnoza Społeczna (ostatnia edycja – 2015 r.).

METODA BADAŃ

Dobór cech diagnostycznych

W celu porównania jednostek terytorialnych za pomocą zestawów wielu zmiennych w analizach wykorzystano grupowanie wskaźników, aby reprezentowały obszary istotne z punktu widzenia podejmowanej tematyki. Podstawę analiz stanowiły dane pochodzące z zasobów Urzędu Statystycznego (US) w Zielonej Górze oraz Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (BDL GUS). Zakres badania obejmował rok 2017 ze względu na aktualny i pełny dostęp do danych statystycznych. Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego tych powiatów określono za pomocą miary rozwoju Hellwiga (Hellwig, 1968; Miłek i Paluch, 2016). Na podstawie przeprowadzonych analiz sporządzono ranking powiatów oraz wskazano grupy powiatów o zbliżonym poziomie rozwoju.

Do pomiaru poziomu życia w powiatach woj. lubuskiego wykorzystano zbiór zmiennych diagnostycznych, które wielowymiarowo charakteryzują badane zja-

¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.

wisko. Dobór ten spełnia trzy podstawowe, postulowane kryteria: merytoryczne, formalne i statystyczne (Strahl, 2006). Pomimo wielości analiz empirycznych poświęconych zagadnieniom z zakresu pomiaru poziomu życia nie istnieje uniwersalny zestaw wskaźników w tym obszarze. Autorskie koncepcje operacjonalizacji zagadnienia poziomu życia (a często także jakości życia) tworzone są w oparciu o wyselekcjonowane mierniki w zależności od charakteru i skali prowadzonych przedsięwzięć badawczych. Taka dowolność jest uzasadniana m.in. niejednoznacznością i wielowymiarowością tej kategorii pojęciowej. Z drugiej strony dowolność w zakresie doboru definicji i wskaźników badania jakości życia stwarza ryzyko nieuwzględnienia wielu istotnych parametrów pozwalających na jej rzetelne oszacowanie. Rapley (2003) wskazuje jednak, że kluczowa jest kwestia właściwej argumentacji i uzasadnienia wyboru wskaźników w danym kontekście.

Spośród obszarów, z których dobierano wskaźniki do badania poziomu życia w projektach badawczych, takich jak Diagnoza Społeczna, analizy GUS i projekt International Living, najczęściej wskazywano obszary związane ze: stanem posiadania (dobrostan materialny), zdrowiem, klimatem i środowiskiem, bezpieczeństwem, rynkiem pracy (zatrudnieniem), infrastrukturą społeczną, komunalną i techniczną, kulturą i rekreacją, a także kwestie związane z edukacją i dostępem do usług społecznych (Cierpień-Wolan i Wojnar, 2001; Czapiński i Panek, 2009; GUS, 2015, 2017). Pod uwagę wzięto również pogłębiający się problem starzenia się ludności i zmian potencjału demograficznego społeczeństw. Następnie scharakteryzowano poziom życia w powiatach woj. lubuskiego na podstawie zmiennych obrazujących 10 dziedzin: sytuację demograficzną i potencjał społeczny, sytuację życiową i materialne warunki życia wraz z infrastrukturą techniczną, rynek pracy, edukację, jakość środowiska, opiekę zdrowotną, aktywność kulturalną i rekreację, zdolność zaspokajania potrzeb na poziomie instytucjonalnym, poczucie bezpieczeństwa oraz elementy społeczeństwa obywatelskiego. Taki zestaw jest bliski pomiarowi jakości życia przez GUS (2015, 2017).

Wybrane dziedziny życia oddają złożoność uwarunkowań funkcjonowania społeczności woj. lubuskiego, przekładających się na poziom życia.

Na pierwszym etapie badania, w wyniku merytoryczno-formalnej analizy dostępnych zmiennych, zaproponowano 28 zmiennych diagnostycznych (tabl. 1). Przy doborze cech diagnostycznych kierowano się takimi kryteriami, jak: istotność (adekwatność) z punktu widzenia analizowanego zjawiska, jednoznaczność definicyjna, wyczerpanie zakresu zjawiska, logiczność wzajemnych powiązań, mierzalność oraz dostępność i kompletność informacji statystycznych (Młodak, 2006). Wymienione zmienne mogą być uznane za wskaźniki poziomu życia, jaki charakteryzuje w wybranych obszarach powiaty woj. lubuskiego. Wskazują one na potencjał i możliwości zaspokajania potrzeb materialnych i niematerialnych przez mieszkańców tych powiatów.

**TABL. 1. ZMIENNE CHARAKTERYZUJĄCE POZIOM ŻYCIA
W POWIATACH WOJ. LUBUSKIEGO**

Zmienne	Średnia arytmetyczna	Współczynnik zmienności w %
Sytuacja demograficzna i potencjał społeczny		
X ₁ – współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi	22,97	10
X ₂ – saldo migracji zagranicznych na 1000 ludności	-0,14	163
X ₃ – przyrost naturalny na 1000 ludności	-1,07	274
Sytuacja życiowa / materialne warunki życia / infrastruktura techniczna		
X ₄ – budynki mieszkalne podłączone do infrastruktury technicznej w % ogółu budynków mieszkalnych	53,41	27
X ₅ – korzystający z kanalizacji w %	71,11	16
X ₆ – korzystający z gazu w %	45,72	44
X ₇ – samochody osobowe na 1000 ludności	630,39	9
Rynek pracy		
X ₈ – stopa bezrobocia rejestrowanego w %	7,60	45
X ₉ – przeciętne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w zł	3866,32	5
X ₁₀ – podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	1052,54	19
Aktywność kulturalna i rekreacja		
X ₁₁ – przeciętna liczba uczestników imprez w domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach na mieszkańca	981,76	43
X ₁₂ – czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności	139,05	22
Jakość środowiska		
X ₁₃ – odpady zebrane selektywnie w ciągu roku na mieszkańca w t	0,08	43
X ₁₄ – udział terenów zieleni w powierzchni ogółem w %	0,51	231
X ₁₅ – ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w %	74,12	15
Edukacja		
X ₁₆ – współczynnik skolaryzacji brutto (poziom podstawowy) w % ...	92,98	5
X ₁₇ – dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3–5 lat	799,39	11
X ₁₈ – wyniki egzaminów gimnazjalnych (część matematyczno-przyrodnicza) w %	50,54	5
Zdolność zaspokajania potrzeb na poziomie instytucjonalnym		
X ₁₉ – dochody powiatu na mieszkańca w zł	1706,54	96
X ₂₀ – wydatki na oświatę i wychowanie na mieszkańca w zł	513,40	104
Poczucie bezpieczeństwa		
X ₂₁ – przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 1000 ludności	21,48	27
X ₂₂ – wypadki drogowe na 100 tys. ludności	70,23	29
X ₂₃ – ofiary śmiertelne wypadków drogowych na 100 tys. ludności ...	9,14	61

**TABL. 1. ZMIENNE CHARAKTERYZUJĄCE POZIOM ŻYCIA
W POWIATACH WOJ. LUBUSKIEGO (dok.)**

Zmienne	Średnia arytmetyczna	Współczynnik zmienności w %
Opieka zdrowotna		
X_{24} – liczba lekarzy na 10 tys. ludności	40,12	44
X_{25} – zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych	4,04	68
X_{26} – wydatki na ochronę zdrowia w % wydatków powiatów ogółem	37,71	61
Społeczeństwo obywatelskie		
X_{27} – liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. ludności	38,82	16
X_{28} – udział kobiet w organach uchwałodawczych w %	29,28	23

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie danych z US w Zielonej Górze i BDL GUS.

Właściwie dobrany zestaw cech diagnostycznych powinien w możliwie dokładny sposób opisywać poziom życia w powiatach woj. lubuskiego, przy jednoczesnym wyeliminowaniu takich cech, które wnoszą takie same lub bardzo podobne informacje o badanym zjawisku. Wybrane cechy powinny możliwie najlepiej oddawać te elementy, które nie weszły do zestawu cech diagnostycznych. Od doboru zmiennych diagnostycznych zależy efekt analiz.

Selekcji zmiennych ostatecznie uwzględnionych w analizie dokonano poprzez kryteria formalne. W pierwszej kolejności wyeliminowano zmienne o quasi-stalym charakterze dla wszystkich powiatów, posługując się wielkością współczynnika zmienności. Na podstawie ustaleń innych analiz taksonomicznych przyjęto, że graniczna wartość współczynnika zmienności wynosi 10% (Malina i Zeliaś, 1996).

Zbyt silne powiązanie zmiennych w analizowanych obszarach powoduje, że stają się one nośnikami bardzo zbliżonych informacji. Dlatego przyjęto, że w przypadku identyfikacji zbyt wysokiej wartości współczynnika korelacji pomiędzy zmiennymi w analizowanych obszarach wybrany zostaje jeden, uznany za merytorycznie bardziej zasadny. Za wysoką wartość współczynnika korelacji r -Pearsona uznaje się w tym przypadku $r > 0,60$ (Panek, 2016).

Ostatecznie do dalszych analiz wykorzystano zmienne:

- współczynnik obciążenia osobami starszymi (X_1);
- saldo migracji zagranicznych (X_2);
- przyrost naturalny ludności (X_3);
- budynki mieszkalne podłączone do infrastruktury technicznej (X_4);
- korzystający z gazu (X_6);
- stopa bezrobocia rejestrowanego (X_8);

- przeciętna liczba uczestników imprez w domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach na mieszkańca (X_{11});
- czytelnicy bibliotek publicznych (X_{12});
- odpady zebrane selektywnie w ciągu roku na mieszkańca (X_{13});
- udział terenów zieleni w powierzchni ogółem (X_{14});
- dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego (X_{17});
- dochody powiatu na mieszkańca (X_{19});
- przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych (X_{21});
- wypadki drogowe (X_{22});
- liczba lekarzy (X_{24});
- zgony niemowląt (X_{25});
- wydatki na ochronę zdrowia (X_{26});
- udział kobiet w organach uchwałodawczych (X_{28}).

Zastosowana metoda badawcza

Zastosowana procedura prowadząca do wyznaczenia syntetycznego wskaźnika określającego poziom życia w powiatach woj. lubuskiego przebiegała kilku-etapowo (zob. Cierpiat-Wolan i Wojnar, 2001; Hellwig, 1968; Miłek i Paluch, 2016; Stec, 2011). W pierwszym kroku zbiór zmiennych diagnostycznych podzielono na stymulanty i destymulanty, przy czym te drugie przekształcono w stymulanty. Przyjęto, że stymulanty to zmienne, których większe wartości świadczą o wyższym poziomie życia, natomiast destymulanty to zmienne, których spadek wartości dowodzi wyższego poziomu życia (Zeliaś, 2000). W tym kontekście wyróżnia się ponadto nominanty, czyli cechy mające wartość optymalną, poniżej której wykazują cechy stymulujące, a powyżej – destymulujące (lub na odwrót). Jednak w rozpatrywanym przypadku nominant nie było. Destymulanty przekształcono w stymulanty z wykorzystaniem przekształceń ilorazowych. W celu przekształcenia wyjściowego zbioru danych do wartości porównywalnych zastosowano normalizację cech poprzez pozycyjną standaryzację wartości zmiennej, opierając się na wartościach mediany oraz medianowych odchyleniach bezwzględnych.

W ocenie poziomu życia bardzo często znajdują zastosowanie zmienne syntetyczne (Cierpiat-Wolan, 2001; Grabiński, 1984; Stec, 2011). Wyznaczona zmienna pozwala na uporządkowanie i porównanie analizowanych obiektów, w tym przypadku powiatów woj. lubuskiego. Można ją także wykorzystać do wyznaczenia grup powiatów charakteryzujących się podobnym poziomem życia. W niniejszym opracowaniu do budowy taksonomicznego miernika poziomu życia wykorzystano metodę wzorcową. Do realizacji celu badawczego posłużono się metodą Hellwiga (miara rozwoju) i skonstruowano syntetyczny wskaźnik poziomu życia w powiatach woj. lubuskiego.

Do przeprowadzenia dalszych analiz wyznaczono wzorzec rozwoju zdefiniowany jako abstrakcyjny obiekt charakteryzujący się najwyższymi wartościami dla stymulant (po przekształceniu wszystkie zmienne mają taki charakter).

Obliczono – z wykorzystaniem odległości euklidesowej – różnice pomiędzy wartościami poszczególnych zmiennych diagnostycznych w powiatach a przyjętym wzorcem stanowiącym punkt odniesienia. Konstrukcja syntetycznej taksonomicznej miary określającej poziom życia mieszkańców powiatów woj. lubuskiego została oparta na propozycji Hellwiga.

Otrzymana w wyniku obliczeń syntetyczna miara charakteryzująca poziom życia w powiatach woj. lubuskiego przyjmuje wartości z przedziału od 0 do 1. Im wartość miary jest bliższa 1, tym dany obiekt (w tym wypadku powiat) jest mniej oddalony od wzorca i charakteryzuje się wyższym poziomem życia. Obliczony wskaźnik wykorzystano do uszeregowania powiatów, wyodrębniając na podstawie wartości miary taksonomicznej cztery grupy powiatów zbliżonych do siebie pod względem poziomu życia. Wyróżniono grupy powiatów o bardzo wysokim, wysokim, niskim i bardzo niskim poziomie, klasyfikując je według następujących przedziałów (Zeliaś, 2000):

I – powiaty o bardzo wysokim poziomie życia:

$$d_i \geq \bar{d}_i + S(d_i) \quad (1)$$

gdzie:

d_i – miernik poziomu życia przy wykorzystaniu metody Hellwiga,

\bar{d}_i – wartość średnia miernika,

$S(d_i)$ – odchylenie standardowe miernika,

II – powiaty o wysokim poziomie życia:

$$\bar{d}_i + S(d_i) > d_i \geq \bar{d}_i \quad (2)$$

III – powiaty o niskim poziomie życia:

$$\bar{d}_i > d_i \geq \bar{d}_i - S(d_i) \quad (3)$$

IV – powiaty o bardzo niskim poziomie życia:

$$d_i < \bar{d}_i - S(d_i) \quad (4)$$

Powiaty o bardzo wysokim poziomie życia to takie, które uzyskały wartość miary w przedziale 0,316–0,539. Powiaty o wysokim poziomie życia to takie, dla których wartość miary poziomu życia zawiera się w przedziale 0,213–0,315.

Z kolei dla powiatów o niskim poziomie życia wartości miary znajdują się w przedziale 0,111–0,212, a dla powiatów o najniższym poziomie życia – od 0,105 do 0,110.

WYNIKI ANALIZ Z WYKORZYSTANIEM SYNTETYCZNEGO MIERNIKA ROZWOJU

Województwo lubuskie jest jednym z dwóch najmniejszych województw w Polsce, zarówno pod względem wielkości populacji, jak i powierzchni. Sytuacja demograficzna woj. lubuskiego nie wyróżnia go spośród innych regionów kraju. Pod względem gospodarczym można wskazać na wahania i zróżnicowanie powiatowe poziomu bezrobocia, determinowane m.in. istnieniem bezrobocia strukturalnego na znacznej części obszaru województwa, co ma istotny wpływ na poziom innowacyjności gospodarki. W Lubuskim rozwijana jest systematycznie infrastruktura techniczna w zakresie sieci drogowej i ochrony środowiska, a także tworzona jest sieć obszarów aktywności gospodarczej, która dzięki wysokiemu standardowi infrastruktury i atrakcyjnym rozwiązaniom finansowym na poziomie lokalnym zwiększa szanse rozwoju firm o rosnącym potencjale ekonomicznym i innowacyjnym. Warunki przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe Lubuskiego pozwalają również na zaspokajanie na wysokim poziomie potrzeb mieszkańców w zakresie kultury i jakości środowiska.

W konsekwencji decyzji administracyjnych z 1999 r. woj. lubuskie podzielono na 12 powiatów ziemskich i dwa grodzkie, stanowiące jednocześnie stolice regionu. Specyfika sieci osadniczej, sytuacji społecznej i gospodarczej województwa wynika także z położenia blisko granicy polsko-niemieckiej. Dokonywane analizy społeczne wskazują na wyższy niż w innych regionach kraju poziom otwartości społecznej i kulturowej mieszkańców (Leszkowicz-Baczyńska i Szaban, 2012; Szaban, 2015). Południowe tereny województwa pozostawały przez wiele dekad zależne od Dolnego Śląska, a część wschodnia – od Wielkopolski, z kolei tereny północne były związane z Pomorzem Zachodnim i Brandenburgią. Przekładało się to na wewnętrzne zróżnicowanie regionu i wzmacnianie cech charakterystycznych powiatów i ich mieszkańców. Nie bez znaczenia dla zróżnicowania powiatów są też funkcje dominujące w regionie oraz ciążenie do określonych, większych ośrodków miejskich i regionalnych. W efekcie zjawiskiem naturalnym jest zróżnicowanie poziomu życia w powiatach.

Na podstawie uzyskanych wartości zmiennej syntetycznej dotyczącej poziomu życia pierwszą pozycję, a tym samym najwyższą wartość miary, uzyskało miasto na prawach powiatu Gorzów Wielkopolski, natomiast najniższą wartością miary poziomu życia charakteryzował się powiat krośnieński (tabl. 2 i wykres).

**TABL. 2. KLASYFIKACJA POWIATÓW WOJ. LUBUSKIEGO
POD WZGLĘDEM POZIOMU ŻYCIA W 2017 R.**

Powiaty	Miara	Pozycja
Gorzów Wielkopolski ^a	0,539	1
Zielona Góra ^a	0,294	2
Słubicki	0,254	3
Żarski	0,240	4
Zielonogórski	0,221	5
Świebodziński	0,214	6
Nowosolski	0,193	7
Wschowski	0,178	8
Sulęciński	0,168	9
Międzyrzeczki	0,163	10
Gorzowski	0,161	11
Żagański	0,152	12
Strzelecko-drezdenecki	0,117	13
Krośnieński	0,105	14

a Miasto na prawach powiatu.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

ZRÓŻNICOWANIE POZIOMU ŻYCIA W POWIATACH WOJ. LUBUSKIEGO W 2017 R.

a Miasto na prawach powiatu.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Na podstawie obliczonego wskaźnika, wykorzystując średnią arytmetyczną i odchylenie standardowe wartości miernika syntetycznego, wyznaczono grupy powiatów o zbliżonym poziomie życia (Zeliaś, 2000). Powstały w ten sposób cztery zbiory: powiaty o bardzo wysokim, wysokim, niskim i bardzo niskim poziomie życia (zestawienie).

ZESTAWIENIE POWIATÓW O OKREŚLONYM POZIOMIE ŻYCIA

Powiaty	Poziom życia
Gorzów Wielkopolski ^a	bardzo wysoki
Zielona Góra ^a	wysoki
Stubicki	
Żarski	
Zielonogórski	
Świebodziński	
Nowosolski	niski
Wschowski	
Sulęciński	
Międzyrzeczki	
Gorzowski	
Żagański	
Strzelecko-drezdenecki	bardzo niski
Krośnieński	

^a Miasto na prawach powiatu.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Uzyskane wyniki grupowania powiatów pokazują, że stolice województwa, a przy tym dwa największe miasta, posiadają najsilniejszy potencjał społeczny, gospodarczy, środowiskowy, infrastrukturalny i kulturalny, jak również dają mieszkańcom najwyższe poczucie bezpieczeństwa. Jest to przede wszystkim konsekwencja ich funkcji w regionie jako centralnych ośrodków dla północnej i południowej części województwa, zarówno administracyjnych, jak i edukacyjnych, kulturalnych, zdrowotnych itp. Gorzów Wielkopolski, charakteryzujący się najwyższą wartością miary poziomu życia, odróżniają od Zielonej Góry szczególnie: niższe saldo migracji, lepsza infrastruktura techniczna budynków mieszkalnych, wyższy udział terenów zieleni, niższy wskaźnik wypadków drogowych, niższe nakłady na ochronę zdrowia oraz wyższy udział kobiet w organach ustawodawczych. Można więc uznać, że o pozycji Gorzowa Wielkopolskiego decydują znacznie silniej czynniki infrastrukturalne (związane z poczuciem bezpieczeństwa), środowiskowe i społeczne niż gospodarcze i demograficzne.

Powiaty żarski, świebodziński i zielonogórski, sklasyfikowane jako cechujące się wysokim poziomem życia, są od lat siedzibą największych firm w regionie. Funkcjonujące na ich terenie parki przemysłowe oraz strefy ekonomiczne przyczyniają się do widocznego – przede wszystkim we wskaźnikach gospodarczych

– wzrostu poziomu życia. To z kolei prowadzi do korzystnych zmian warunków życia mieszkańców, przede wszystkim w sferze materialnej, lecz także w odniesieniu do potrzeb wyższego rzędu. Nie bez znaczenia jest również bliskość geograficzna Zielonej Góry. Powiat słubicki wyróżnia zaś rozwinięta współpraca transgraniczna, co ma związek z bezpośrednim sąsiedztwem granicy polsko-niemieckiej. Codzienne, intensywne kontakty graniczne przekładają się na silnie rozbudowany sektor usługowy i handel detaliczny, pozwalające mieszkańcom utrzymywać relatywnie wysoki poziom życia.

Z drugiej strony powiaty o niskim poziomie życia – gorzowski, strzelecko-drezdenecki, żagański i międzyrzecki – charakteryzuje przede wszystkim dominacja terenów wiejskich i umiarkowanie niski potencjał gospodarczy, co znajduje odzwierciedlenie w materialnych warunkach życia. W tych powiatach został położony duży nacisk na wzmacnianie działań w zakresie polityki społecznej i zabezpieczeń socjalnych w związku z kondycją materialną mieszkańców oraz ich strukturą społeczno-zawodową. Powiat sulęciński charakteryzuje rozbudowana działalność turystyczna, wykorzystująca walory przyrodnicze – turystyka jest jednym z głównych sektorów działalności gospodarczej mieszkańców. Na tym terenie nie funkcjonują jednak żadne znaczące zakłady przemysłowe ani centra kulturalne, pozwalające mieszkańcom realizować potrzeby wyższego rzędu. Najbardziej specyficznym powiatem województwa jest powiat wschowski, położony na pograniczu trzech regionów: Wielkopolski, Dolnego Śląska i ziemi lubuskiej. Powiat ten nie wyróżnia się gospodarczo, kulturalnie ani infrastrukturalnie. Nieco inaczej można scharakteryzować sytuację powiatu nowosolskiego, przez wiele lat cechującego się wysokim poziomem bezrobocia i niskim poziomem życia. Od prawie dekady w powiecie nowosolskim rozwija się strefa ekonomiczna oraz park przemysłowy skupiający wiele krajowych i międzynarodowych przedsiębiorstw, a wskaźniki ekonomiczne i społeczne się poprawiają. Jednak rozwojowa Nowa Sól jest odosobniona na tle pozostałych gmin powiatu, w rezultacie czego powiat lokuje się w grupie tych o niskim poziomie życia. Można stąd wysnuć wniosek, że czynniki takie jak brak znaczących przedsiębiorstw oddziałujących na rynek pracy w całym powiecie, struktura demograficzna oraz konsekwencje upadłości dużych przedsiębiorstw w okresie ostatnich dwóch dekad najsilniej odbijają się na poziomie życia mieszkańców. Pomimo wysiłków podejmowanych przez władze samorządowe w celu pobudzenia rozwoju społeczno-gospodarczego nie udało się w tych powiatach podnieść poziomu życia.

Powiat krośnieński, zajmujący ostatnie miejsce pod względem poziomu życia mieszkańców, leży w bezpośrednim sąsiedztwie granicy polsko-niemieckiej, ale nie czerpie korzyści ze swojego położenia. Przeważają tu tereny wiejskie, o niezbyt gęstej sieci osadniczej, a przemysł nie jest rozwinięty. Dominująca aktywność zawodowa mieszkańców ogranicza się do sektora usług. Dawne duże przedsiębiorstwa przemysłowe upadły, co poskutkowało pogorszeniem sytuacji materialnej mieszkańców i wzrostem społecznej bezradności. W powiecie nie

funkcjonuje znacząca strefa ekonomiczna czy park technologiczny, a turystyka jest słabo rozwinięta.

Podział na grupy o określonym poziomie życia w woj. lubuskim nie odzwierciedla funkcjonujących podziałów na dwa subregiony – południową i północną część województwa. Nie można odnieść się w tym kontekście do wpływów historycznych i kulturowych na poziom życia ludności. Czynnikiem podziałów jest specyfika powiatów, stanowiąca ich główny atut albo decydująca o ich gospodarczym lub społecznym charakterze. Oznacza to, że poziom życia może się zmieniać w zależności od warunków życia mieszkańców, które są określane poziomem rozwoju gospodarczego. Należy również zwrócić szczególną uwagę na działania władz poszczególnych powiatów, sprzyjające poprawie poziomu rozwoju gospodarczego.

PODSUMOWANIE

Zagadnienia dotyczące pomiaru poziomu życia stanowią ważny element charakterystyki i planowania rozwoju regionalnego. Interdyscyplinarny charakter kategorii jakości życia przekłada się na wykorzystanie w analizach zróżnicowanych wskaźników związanych z materialnym poziomem życia, aktywnością zawodową, kondycją gospodarki, edukacją, ochroną zdrowia, infrastrukturą transportową, kulturą, turystyką i rekreacją oraz jakością środowiska i opieką zdrowotną. Poziom życia traktowany jest jako kompleksowe, bardzo złożone zjawisko, podobnie jak złożone jest jego badanie.

W celu pogrupowania powiatów woj. lubuskiego wykorzystano zaproponowaną przez Hellwiga miarę rozwoju – zmienną syntetyczną, złożoną ze zmiennych diagnostycznych zgodnie z określoną metodą badań. Na podstawie zestawu wskaźników określających poziom życia, zaczerpniętych z zasobów statystyki publicznej, stworzono miary charakteryzujące sytuację w powiatach woj. lubuskiego.

Zastosowana metoda porządkowania liniowego pozwoliła na ocenę pozycji lubuskich powiatów pod względem poziomu życia w 2017 r. Ocena ta stanowiła podstawę grupowania powiatów na cztery kategorie: o bardzo wysokim poziomie życia, o wysokim poziomie życia, o niskim poziomie życia oraz o bardzo niskim poziomie życia.

Najlepiej oceniono poziom życia w Gorzowie Wielkopolskim, najgorzej zaś w powiecie krośnieńskim. Najliczniej reprezentowana była grupa powiatów o niskim poziomie życia, w której znalazło się siedem powiatów.

Przeprowadzone analizy można potraktować jako aplikacyjne – mogą one stanowić punkt wyjścia dla samorządów wojewódzkiego i powiatowych do podejmowania działań na rzecz poprawy warunków życia społeczności. Zmienna syntetyczna bądź zmienne stworzone na podstawie dokonanej klasyfikacji mogą

zostać wykorzystane jako predyktor w analizach dotyczących uwarunkowań rozwojowych jednostek samorządu terytorialnego w woj. lubuskim. Mogą być także zestawiane z innymi zmiennymi określającymi subiektywne oceny szeroko rozumianej jakości życia mieszkańców.

BIBLIOGRAFIA

- Allardt, E. (1992). Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. W: M. Nussbaum, A. Sen (red.), *The Quality of Life* (s. 88–94). Oxford: Clarendon Press. DOI:10.1093/0198287976.003.0008.
- Borys, T. (2002). Jakość, jakość życia oraz pojęcia i relacje pochodne. W: W. Ostasiewicz (red.), *Metodologia pomiaru jakości życia* (s. 58–63). Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego.
- Borys, T. (2015). Typologia jakości życia i pomiar statystyczny. *Wiadomości Statystyczne*, (7), 1–18.
- Campbell, A. (1981). *The sense of Well-Being in America: Recent Patterns and Trends*. New York: McGraw-Hill.
- Cierpiął-Wolan, M., Wojnar, E. (2001). Analiza poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego województw. *Wiadomości Statystyczne*, (10), 76–83.
- Czapiński, J., Panek, T. (red.). (2009). *Diagnoza społeczna 2009*. Warszawa: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania. Pobrane z: www.diagnoza.com.
- Grabiński, T. (1984). *Wielowymiarowa analiza porównawcza w badaniach dynamiki zjawisk ekonomicznych*. Kraków: Akademia Ekonomiczna.
- GUS. (2015). *Jakość życia w Polsce. Edycja 2015*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2017). *Jakość życia w Polsce. Edycja 2017*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Hellwig, Z. (1968). Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasady i strukturę wykwalifikowanych kadr. *Przegląd Statystyczny*, (4), 307–327.
- Kusterka-Jefmańska, M. (2013). Subiektywna jakość życia w ocenie mieszkańców saksońsko-polskiego obszaru przygranicznego. *Handel Wewnętrzny*, (6), 43–54.
- Leszkowicz-Baczyńska, Ż., Szaban, D. (red.). (2012). *Lubuszanie w pierwszej dekadzie XXI wieku. Portret socjologiczny*. Zielona Góra: Lubuskie Towarzystwo Naukowe.
- Luszniewicz, A. (1982). *Statystyka społeczna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Malina, A., Zeliaś, A. (1996). *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania jakości życia ludności w Polsce w 1994 r.* W: E. Nowak, M. Urbaniak (red.), *Ekonometryczne modelowanie danych finansowo-księgowych*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Milek, D., Paluch, P. (2016). *Rozwój społeczno-gospodarczy polskich regionów. Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Młodak, A. (2006). *Analiza taksonomiczna w statystyce regionalnej*. Warszawa: Difin.
- Ostasiewicz, W. (red.). (2002). *Metodologia pomiaru jakości życia*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.
- Ostasiewicz, W. (2004). *Ocena i analiza jakości życia*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu.
- Panek, T. (2014). Poziom i jakość życia. W: T. Panek (red.), *Statystyka społeczna* (s. 124–173). Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

- Panek, T. (2016). *Jakość życia. Od koncepcji do pomiaru*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Rapley, M. (2003). *Quality of Life Research. A Critical Introduction*. London: Sage Publication.
- Rokicka, E., Woźniak, W. (2016). *W kierunku zrównoważonego rozwoju. Koncepcje, interpretacje, konteksty*. Łódź: Katedra Socjologii Ogólnej, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki.
- Słaby, T. (1990). Poziom i jakość życia. *Wiadomości Statystyczne*, (6), 8–10.
- Słaby, T. (2011). Nowe propozycje w badaniach jakości życia. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, (108), 125–127.
- Stec, M. (2011). *Uwarunkowania rozwojowe województw w Polsce – analiza statystyczno-ekonometryczna. Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Stiglitz, J. E., Sen, A., Fitoussi, J. P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.
- Strahl, D. (2006). *Metody oceny rozwoju regionalnego*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
- Szaban, D. (red.). (2015). *Diagnoza jakości i poziomu życia mieszkańców województwa lubuskiego*. Zielona Góra: Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego.
- Trzebiatowski, J. (2011). Jakość życia w perspektywie nauk społecznych i medycznych – systematyzacja ujęć definicyjnych. *Hygeia Public Health*, 46(1), 25–31.
- Wnuk, M., Marcinkowski, J. T. (2012). Jakość życia jako pojęcie pluralistyczne o charakterze interdyscyplinarnym. *Problemy Higieny i Epidemiologii*, 93(1), 21–26.
- Zeliaś, A. (red.). (2000). *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*. Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.